

Матеріали для розробки Стратегії економічного розвитку

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ міста Щорс та Щорського району

Підготовлено

Комітетом стратегічного планування Щорського району

та

Агенцією «ЧернігівІнвест»

у співпраці з

Проектом «Економічний розвиток міст»

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ЕРМ УКРАЇНА
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ

За підтримки USAID

Липень 2008

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП.....	2
II. МЕТОДОЛОГІЯ.....	2
III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ.....	3
IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ.....	4
1. Статус підприємств.....	4
2. Ринки збуту.....	5
3. Загальний стан бізнесу.....	6
4. Місцеві переваги.....	7
5. Робоча сила.....	7
6. Нерухомість та інвестиційні плани.....	8
7. Перешкоди та можливості для розвитку.....	9
8. Муніципальні послуги.....	11
9. Загальні враження.....	14
10. Критичні питання.....	15
V. ПІДСУМОК.....	15

I. ВСТУП

Це дослідження є складовою частиною аналізу середовища у процесі стратегічного планування економічного розвитку міста Щорс та Щорського району. Метою опитування підприємців є отримання корисної інформації стосовно відношення бізнесменів до міських і регіональних (обласних, районних) органів влади та оцінки бізнесменами місцевого ділового клімату. Дослідження дало змогу порівняти ситуацію у місті Щорс та Щорському районі з ситуацією в інших громадах України та зробити висновки про основні проблеми, які турбують місцевих підприємців, а також про їхнє бачення ролі місцевої влади в економічному розвитку.

Вивчення думки підприємців є джерелом важливої суб'єктивної інформації та відображає позиції людей, які є безпосереднім рушієм економічного розвитку, забезпечуючи робочі місця та надходження до бюджету. Висловлені думки будуть враховані Комітетом стратегічного планування при підготовці Стратегії економічного розвитку.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

Протягом травня-червня 2008 року було проведено анкетування бізнесменів Щорського району. Список компаній, запропонованих для інтерв'ю, включав як найбільших роботодавців району, так і низку малих і середніх підприємств. Загальна кількість респондентів – 31. Зведені відповіді всіх компаній було включено до цього звіту. Аналіз даних здійснено експертами Агенції «ЧернігівІнвест» за методологічної та консультативної підтримки фахівців проекту «Економічний розвиток міст». Для порівняння використано дані аналогічних опитувань, проведених у інших громадах північного регіону (Сумська та Чернігівська області).

Для забезпечення повних і чесних відповідей бізнесмени, які погодились взяти участь в опитуванні, були запевнені у абсолютній конфіденційності його результатів.

Хоча опитування 31 компанії не може однозначно відображати думку всієї бізнес-спільноти Щорського району, ці компанії – великі та малі – разом забезпечують 1 430 робочих місць, що є вагомою частиною місцевої економічно-активної робочої сили (30% зайнятого населення, 5,4% постійного населення району), та складають достовірну і репрезентативну вибірку.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Експортний потенціал місцевої економіки в цілому є невисоким. Абсолютна більшість (97,4%) товарів і послуг підприємств-респондентів реалізується у межах України, і лише менше 3% експортується.
2. Середня продуктивність праці підприємців-респондентів є невисокою, але вищою, ніж у громад-конкурентів. Середній збут 27 фірм у перерахунку на одного працівника склав у 2007 році біля 58 134 грн. (близько 10,5 тис. дол. США).
3. Основу місцевої економіки складають сільське та лісове господарство, переробна промисловість, транспорт і зв'язок.
4. Диверсифікованість місцевої економіки є досить високою. На жодне з підприємств не припадає більше 50% загального обсягу збуту вибірки. При цьому більше половини робочих місць (53%) опитаних підприємств відносяться до галузі транспорту і зв'язку.
5. Головною причиною розміщення у цій місцевості для компаній-респондентів є наявність ринку збуту. Фірми також позитивно оцінюють наявність трудових та сировинних ресурсів.
6. Рівень задоволеності місцевих компаній робочою силою є нижчим за середній. Респонденти оцінили лише 51% своїх найманих працівників на «відмінно» та «добре». 67,7% підприємців-респондентів відчують брак робочої сили або очікують зіткнутися з такою нестачею в найближчому майбутньому.
7. Очікуваний рівень інвестиційної активності знаходиться на середньому рівні. 40% респондентів планують інвестувати в розширення свого бізнесу в Щорському районі, ще 20% розглядають це питання.
8. Основними перешкодами для розвитку свого бізнесу опитані вважають загальну економічну ситуацію (74%), внутрішню конкуренцію (52%) та витрати на енергію (52%).
9. Загальна оцінка роботи місцевої влади є задовільною. Такою її вважають 20 респондентів з 31. Ще 9 підприємців надали оцінку «добре», решта утримались.
10. Оцінка місцевого бізнес-клімату є нижчою за середньоукраїнський показник. Більшість компаній (16) вважають, що він задовільний. Добрі або відмінні оцінки надали ще 10 компаній.
11. Місцеві компанії схвалюють реалізацію проектів, запропонованих у процесі стратегічного планування. Серед пріоритетів – розвиток села, сприяння малому і середньому бізнесу, залучення прямих інвестицій.

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. Статус підприємств

З 31 підприємства 19 (61,3%) компаній були засновані після 1990 року, 12 (38,7%) – до 1990 року. Таке співвідношення свідчить про давні промислові та сільськогосподарські традиції місцевої економіки.

Дані щодо форми власності надали 30 компаній. Більшість фірм (18) є власністю українських фізичних осіб. 6 підприємств знаходяться у власності держави. Юридичним особам повністю належать 4 підприємства. Частку іноземної власності не зазначила жодна фірма. Ще 2 фірми знаходяться у спільній власності держави та юридичних осіб.

Однак компанії, що належать юридичним особам або державі, відносяться до найбільших роботодавців, разом забезпечуючи 78% робочих місць.

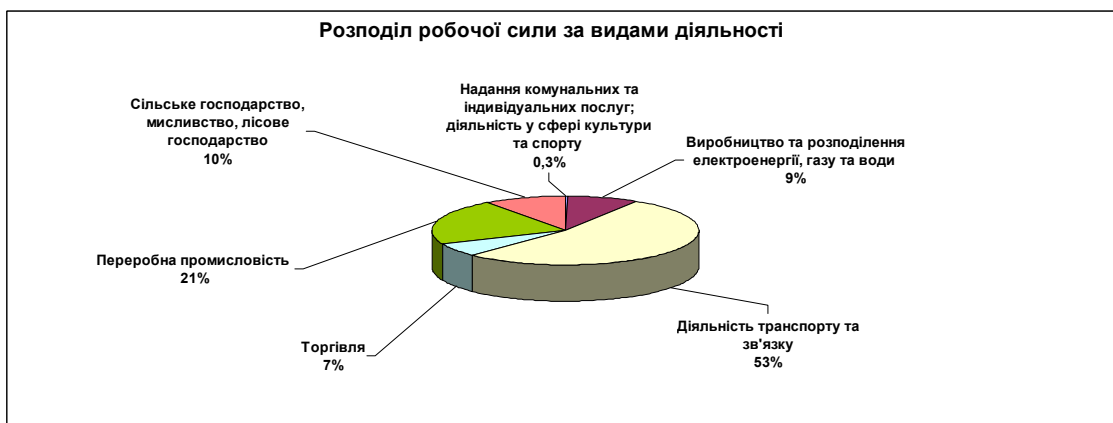

11 з опитаних 31 підприємства працюють у сфері торгівлі (оптової чи роздрібної), 6 фірм – у переробній промисловості, 5 працюють у галузі транспорту і зв'язку.

Вивчення думки підприємців міста Щорс та Щорського району

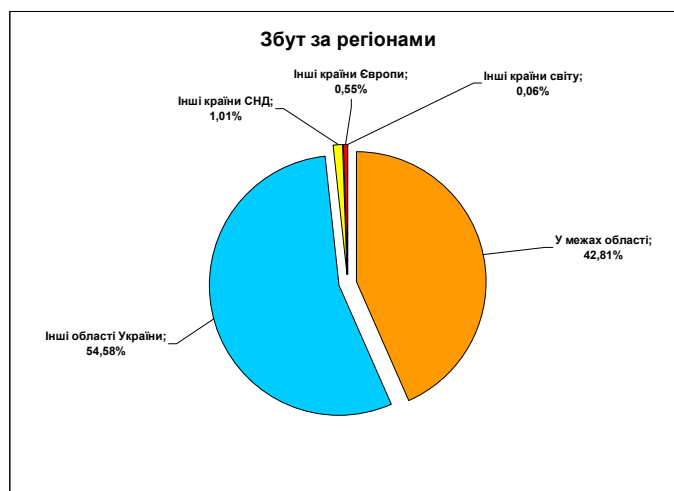

Найбільша кількість працівників (762 особи, або 53% найманих працівників опитаних фірм) зайнята у галузі транспорту і зв'язку. Друге місце (305 осіб, або 21%) займає переробна промисловість. На третьому місці знаходиться сільське господарство (142 працівники, або 10%). Торгівля, в якій працює найбільша кількість опитаних фірм, займає лише п'яте місце після виробництва та розподілу електроенергії, газу та води. Це свідчить про достатній рівень диверсифікованості місцевої економіки.

2. Ринки збуту

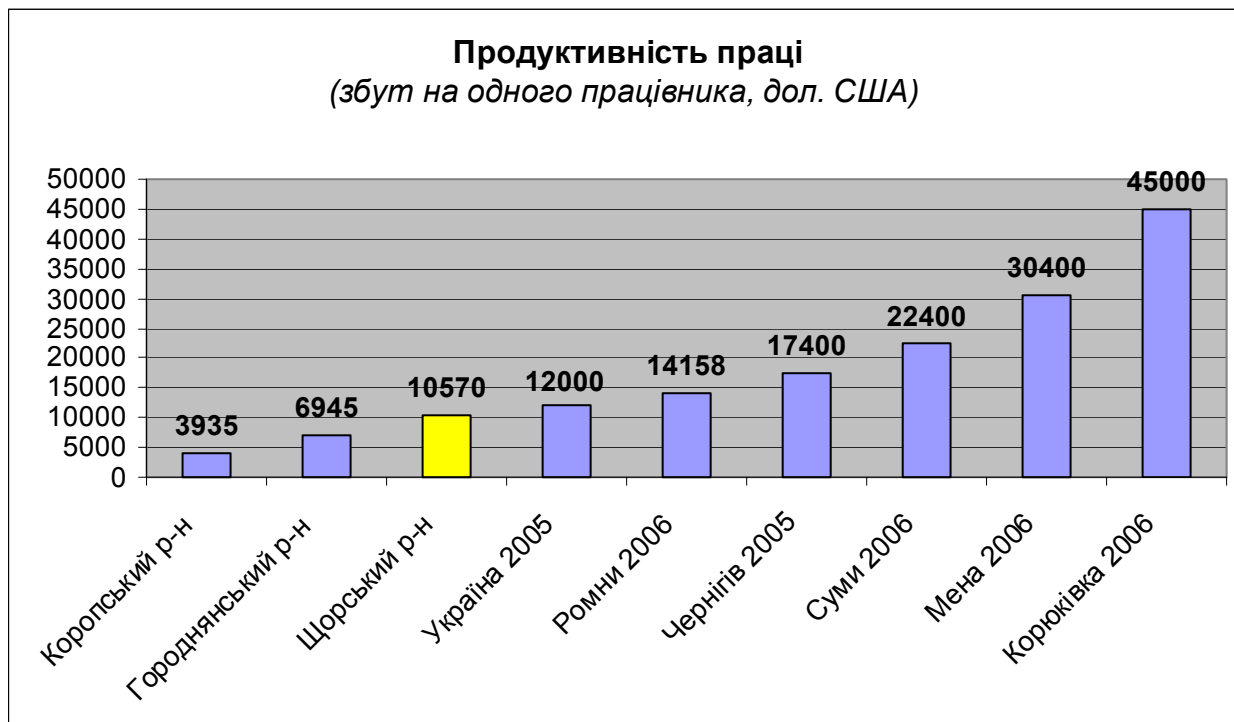
Більшість підприємців надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів. Економіка міста за результатами опитування орієнтована в основному на внутрішній ринок. 42,81% збуту припадає на ринок Чернігівської області, 54,58% – на інші області України, лише 1,62% – на експорт.

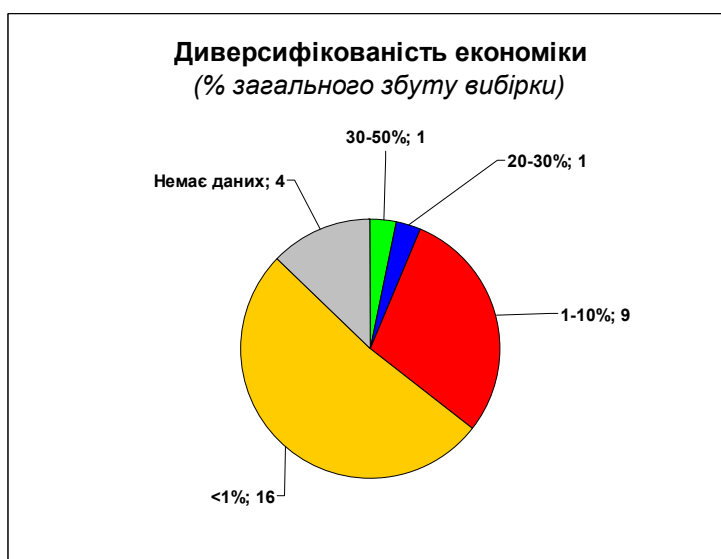
3. Загальний стан бізнесу

27 підприємств погодились надати дані про обсяги своїх продажів у 2007 році. На основі аналізу цих даних було отримано відомості про середній рівень продуктивності праці в межах вибірки (обсяг продажів в перерахунку на одного працівника). Середній показник збуту на одного працівника склав 10 570 дол. США (58 134 грн.). Такий рівень продуктивності праці наближається до середньоукраїнського показника і дещо випереджає показники громад-конкурентів.

У 2008 році загальний обсяг збуту, за очікуваннями підприємців, має зрости на 18,2%. При практично незмінній загальній кількості робочих місць це може свідчити про підвищення рівня продуктивності праці у порівнянні з попереднім роком.

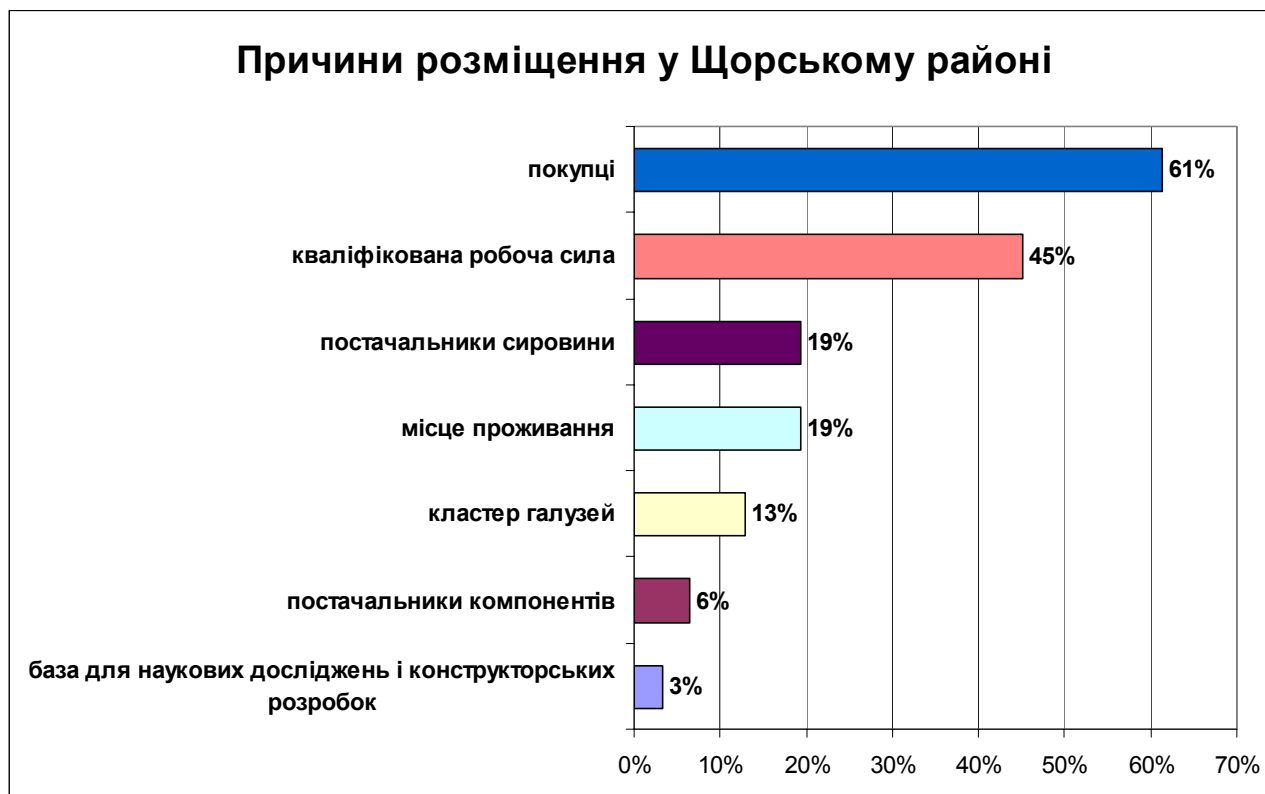

Рівень диверсифікованості місцевої економіки є досить високим. На жодну з 31 компанії не припадає більше, ніж 50% загального обсягу збуту (у деяких інших українських громадах на окремі великі підприємства припадає більше 90% загального збуту). 9 фірм-респондентів забезпечують від 1% до 10% загального збуту, 16 фірм – менше 1%.

4. Місцеві переваги

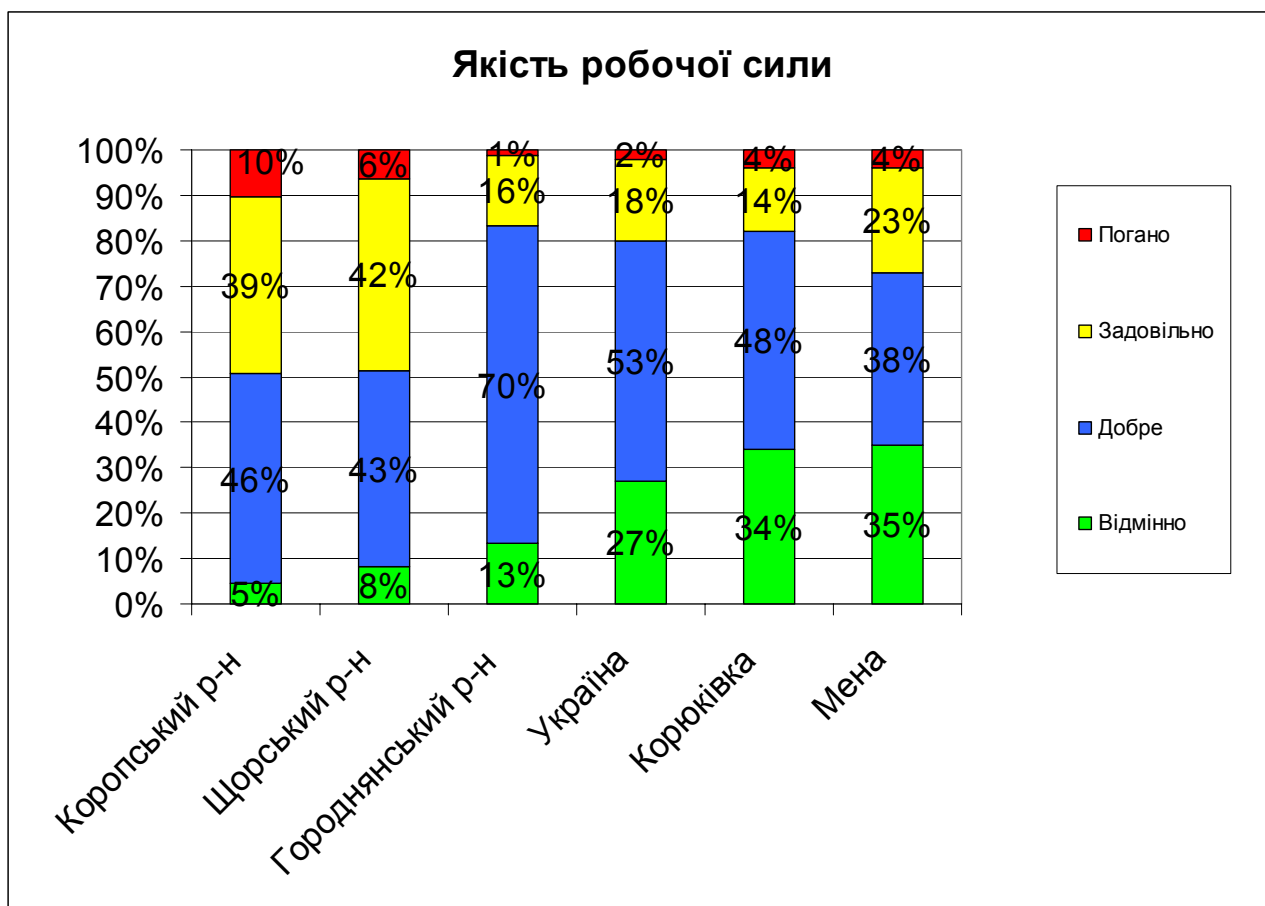
Компанії-респонденти визначили основні причини їхнього розташування в цій місцевості. Більша частина респондентів (61%) наголошують на наявності тут **важливого ринку збуту**. Ще 45% респондентів вважають важливою місцевою перевагою **наявність кваліфікованої робочої сили** (тим не менш, як буде розглянуто нижче, підприємці не дуже високо оцінюють якість трудових ресурсів Щорського району). Досить багата **місцева сировинна база** входить до пріоритетів 19% респондентів, так само, як і **місце проживання**.

5. Робоча сила

29 підприємств надали дані про кількість найманих працівників. Загальна кількість їхнього персоналу складає 1 430 осіб (близько 30% зайнятого населення, близько 5,4% постійного населення району). Респонденти очікують, що у 2009 році кількість зайнятих дещо зменшиться і становитиме 1 377 осіб. Щоправда, слід врахувати, що своїми очікуваннями про кількість найманих працівників у 2008 році поділилися лише 28 респондентів, тобто можна очікувати певного зростання загальної кількості зайнятих. Середньомісячна зарплата, виплачена у 2007 році на 22 підприємствах, склала 1095 грн. У 2008 році цей показник досяг 1 393 грн. (27,3% зростання).

Для процесу стратегічного планування особливу цінність має оцінка підприємцями якості місцевої робочої сили. Згідно з результатами опитування, місцеві підприємці не надто задоволені своїми найманими працівниками. Лише 8% загальної кількості робочої сили вибірки отримали оцінку «відмінно», і лише 43% – «добре», що нижче середньоукраїнського показника та показників більшості громад-конкурентів. 42% робочої сили отримали оцінку «задовільно», ще 6% – «погано».

16 компаній (51,6%) відчувають брак конкретних професій, які важливі для подальшого розвитку, а інші 5 (16,1%) очікують зіткнутись з цією проблемою в майбутньому. Найпомітнішою є нестача інженерно-технічних спеціальностей (електрики, слюсарі, фрезерувальники), а також водіїв, продавців і фахівців харчової промисловості.

Лише на одному з підприємств є відділ наукових досліджень та розробок, ще дві фірми розглядають можливість його створення. Такий рівень інноваційних структур в компаніях є досить низьким, хоча в основному він зумовлений особливостями бізнесу опитаних компаній. Малі підприємства торгівлі та сфери послуг не потребують створення таких структур, у той час як вони життєво необхідні для успішного розвитку середніх та великих виробничих компаній.

6. Нерухомість та інвестиційні плани

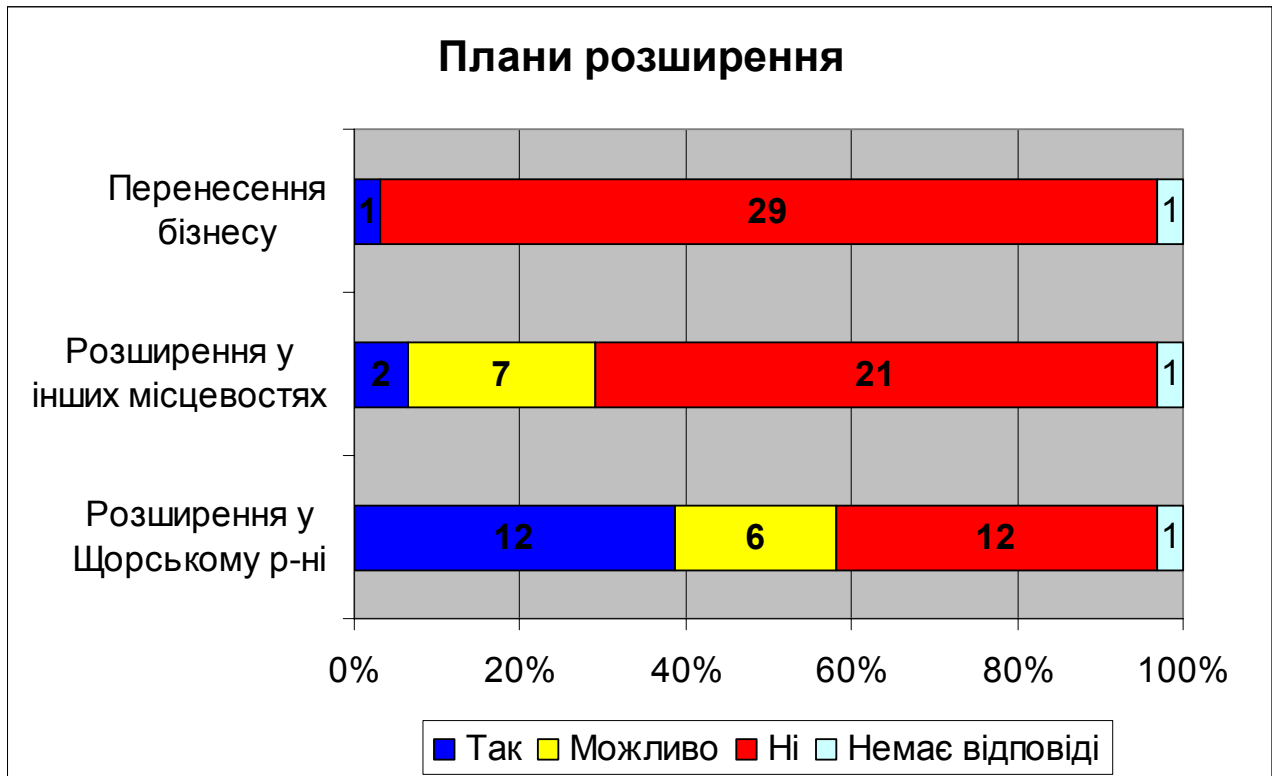
Більшість респондентів відповіли на запитання, пов'язані з бізнес-нерухомістю. 36% опитаних володіють нерухомістю, 29% – орендують, 39% частину нерухомості орендують, ще частиною володіють. Більшості респондентів (72%) наявної нерухомості цілком достатньо для розширення. Здати в оренду або продати надлишки своєї нерухомості планують 11% респондентів.

Очікуваний рівень інвестиційної активності фірм-респондентів є посереднім. 40% респондентів планують інвестувати у розширення свого бізнесу в теперішньому місцезнаходженні. Ще 20% лише міркують над цим. 11 компаній поділилися своїми інвестиційними планами. У сукупності вони планують інвестувати близько 1,6 млн. гривень, що становить 1,9% від загального обсягу продажів у 2007 році. При цьому протягом наступних років (2008-2012) 9 компаній планують створити 118 нових робочих місць (8,1% від існуючої кількості).

2 фірми (7%) планують освоєння нових ринків збуту шляхом розширення діяльності у інших адміністративно-територіальних одиницях, ще 7 фірм (23%) розглядають таку можливість.

Вивчення думки підприємців міста Щорс та Щорського району

1 підприємство планує перенесення діяльності до іншої території. Серед причин можливого перенесення бізнесу згадуються відсутність землі для розширення та кращий бізнес-клімат у іншій місцевості.

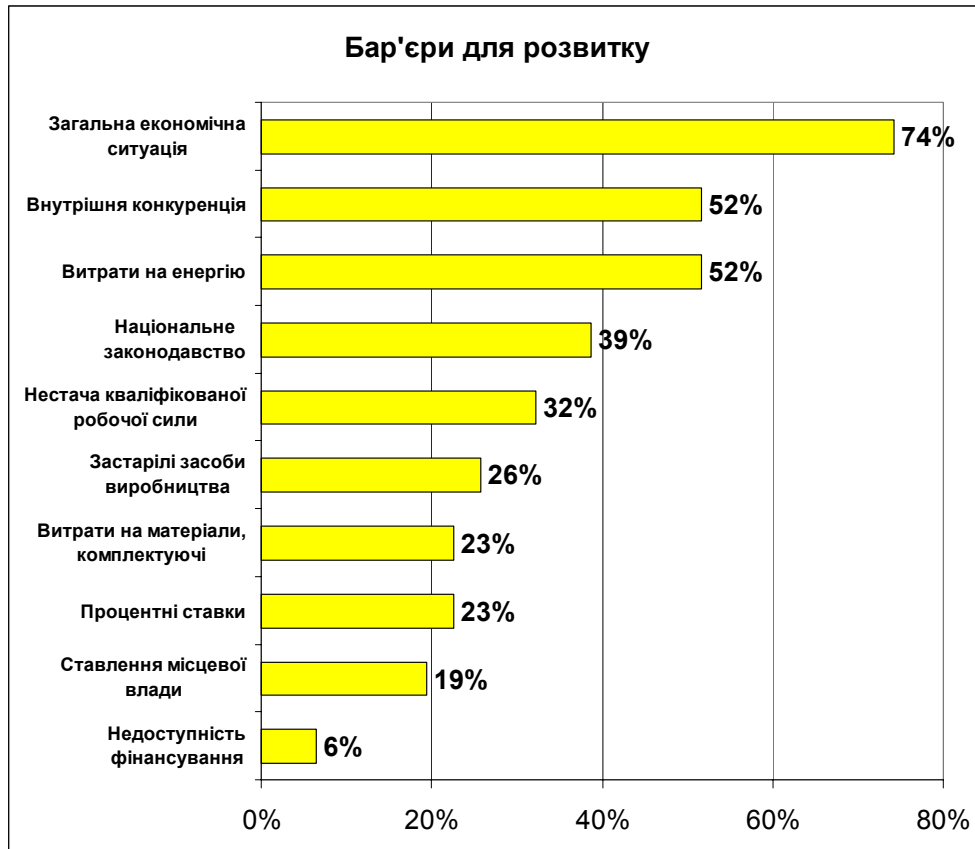
7. Перешкоди та можливості для розвитку

Респондентів попросили визначити основні перешкоди, які, на їхню думку, гальмують розвиток їхнього бізнесу. Черга пріоритетів виглядає наступним чином:

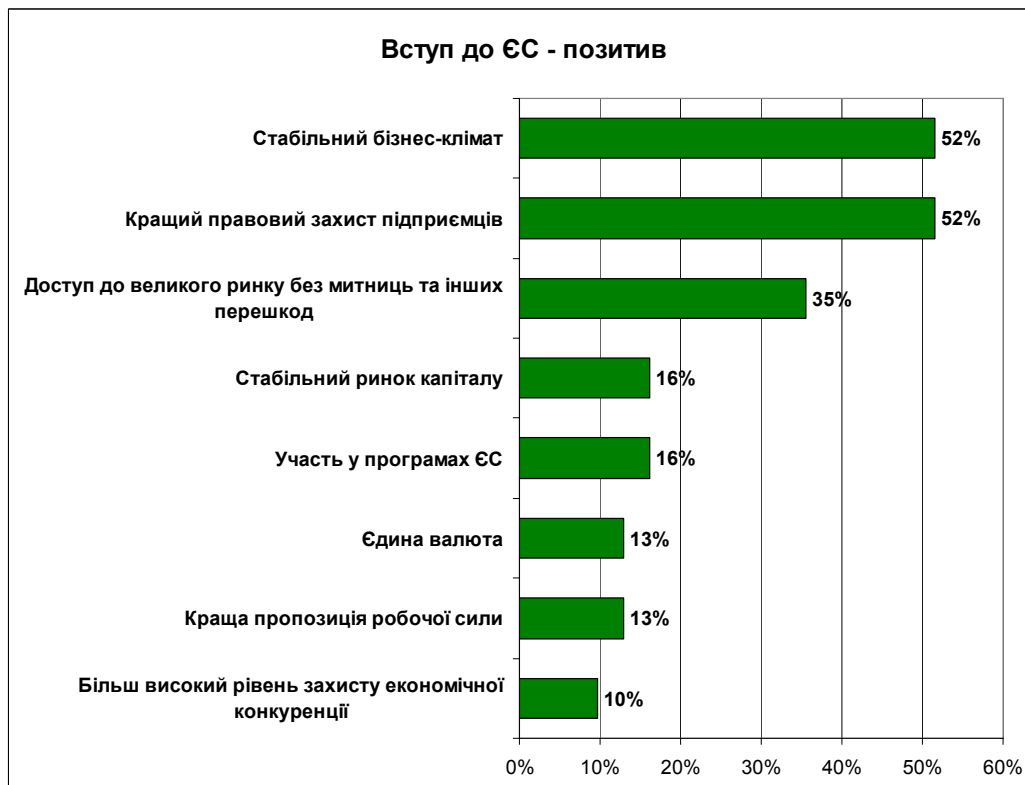
- (1) загальну економічну ситуацію згадують 74% компаній;
- (2) внутрішня конкуренція та витрати на енергію є одними з ключових бар'єрів для 52% підприємств;
- (3) національне законодавство є проблемою для 39% компаній.

Компанії скаржаться також на нестачу кваліфікованої робочої сили (32%), застарілі засоби виробництва (26%), витрати на матеріали та комплектуючі (23%), високі процентні ставки (23%), ставлення місцевої влади (19%) тощо.

Вивчення думки підприємців міста Щорс та Щорського району

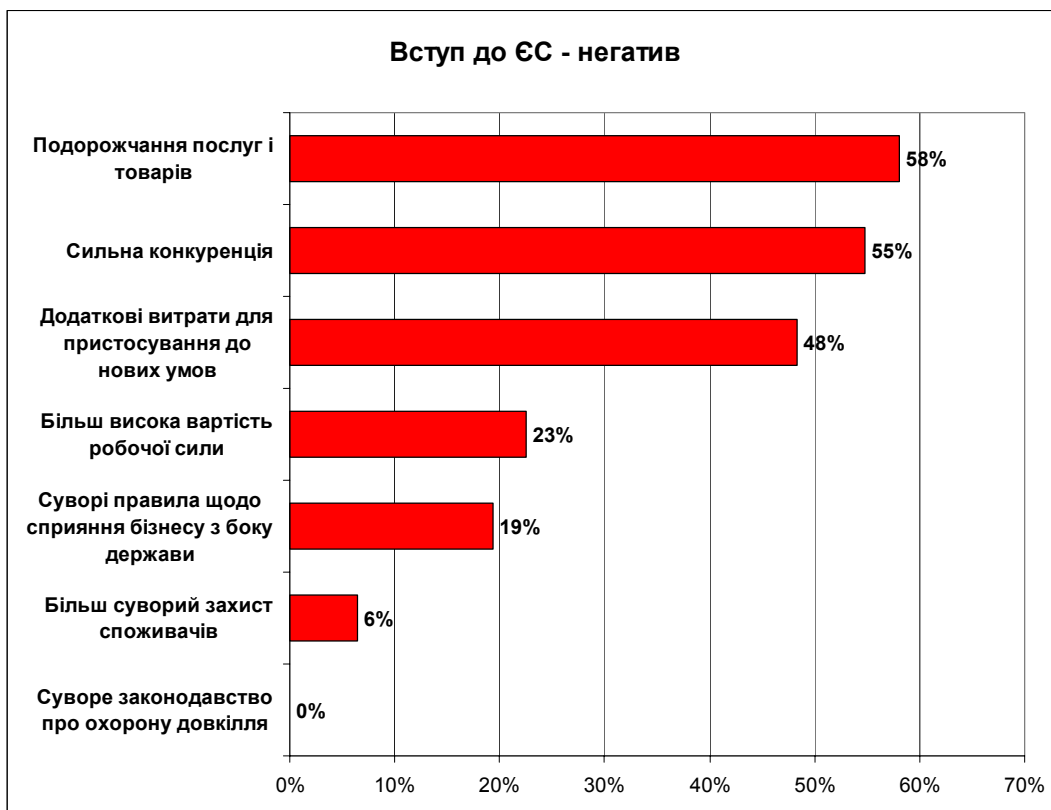

Для того, щоб якнайповніше урахувати сильні та слабкі сторони місцевої економіки, респондентів попросили оцінити можливі переваги для українського бізнесу в разі гіпотетичного вступу України до Європейського Союзу. 52% компаній вбачають позитивним результатом стабілізацію бізнес-клімату та кращий правовий захист підприємців. Доступ до великого ринку без митниць та інших перешкод хотіли б отримати 35% підприємств.

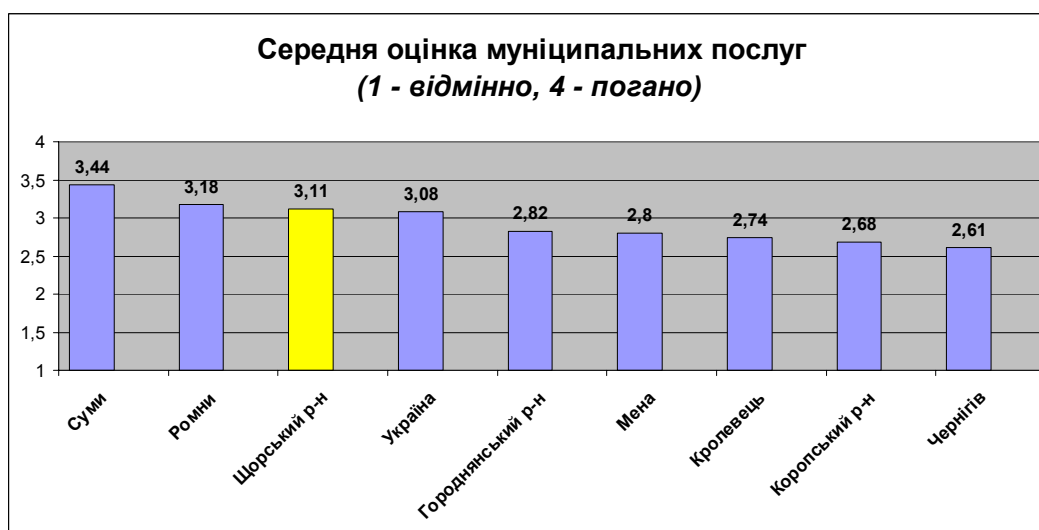
Вивчення думки підприємців міста Щорс та Щорського району

Разом з тим, підприємства дуже добре розуміють негативні аспекти можливого вступу до ЄС. Перше місце у рейтингу негативних очікувань посідає можливе подорожчання товарів і послуг (58%). 55% хвилює посилення конкуренції. Додаткові витрати, необхідні для пристосування до нових умов, турбують 48% опитаних підприємців.

8. Муніципальні послуги

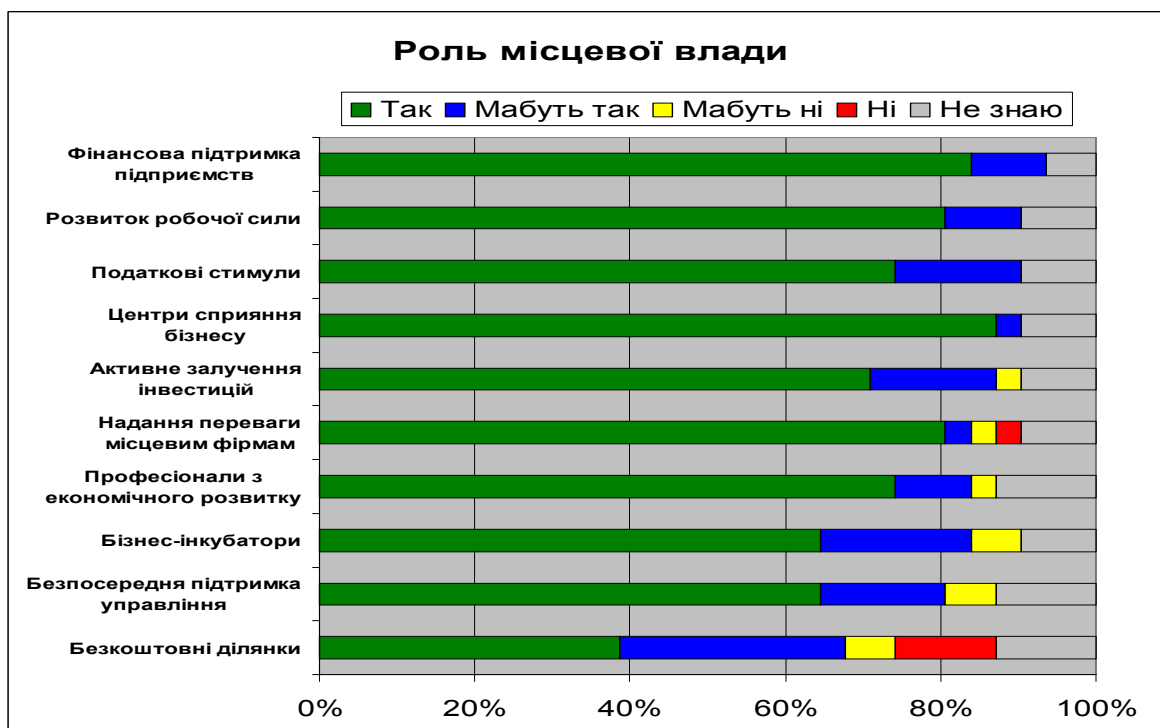
Компанії-респонденти оцінили 10 муніципальних послуг за 4-бальною шкалою (1 = «відмінно», 4 = «погано»). Загальна якість їхнього надання була оцінена як «задовільна» (середній бал склав 3,11). Загальний рівень задоволеності якістю надання муніципальних послуг серед підприємців Щорського району нижчий, ніж у середньому по Україні та у більшості громад-конкурентів.

Що стосується окремих послуг, найвищий рівень задоволеності було виявлено щодо ліцензування бізнесу та будівельної діяльності (2,33 та 2,53 бали відповідно – «добре» та «задовільно»). Підприємці найменше задоволені **утриманням доріг** (3,82 бали – «погано»), **житловим будівництвом** (3,77 бали – «погано») та **громадським транспортом** (3,71 бали – «погано»).

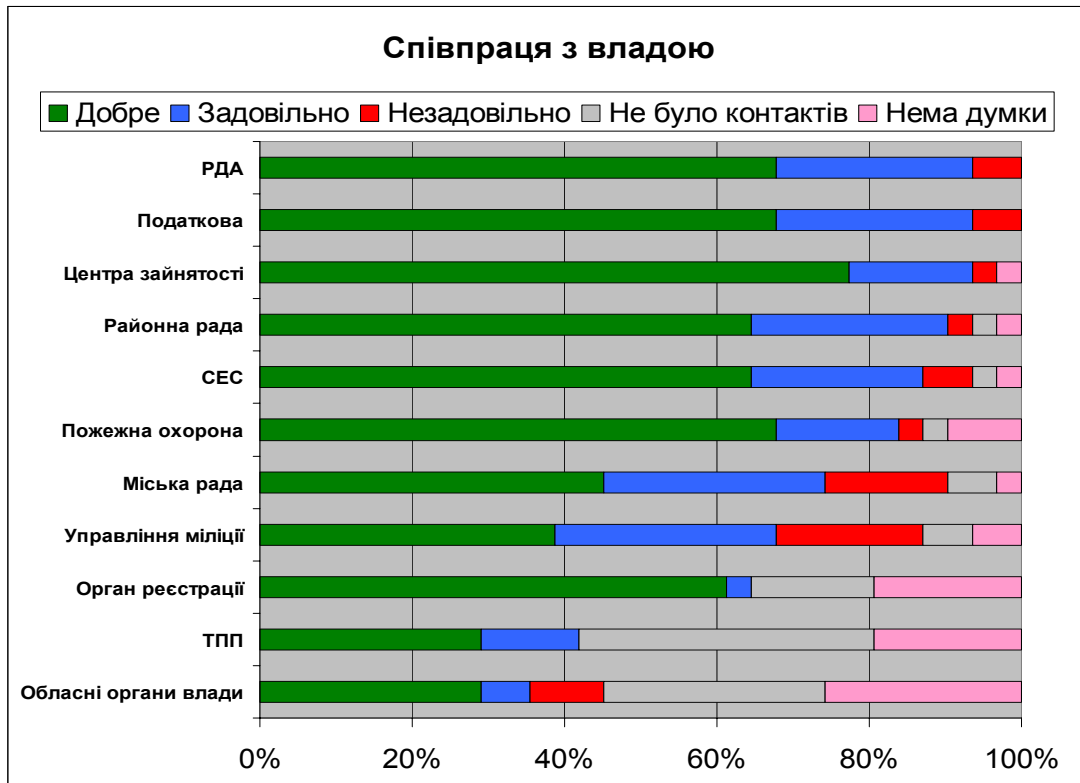
Компанії висловили свою точку зору щодо ролі місцевої влади в економічному розвитку. Фірми охоче сприймуть майже будь-які дії, що можуть бути їм запропоновані. Серед пріоритетних напрямів, за якими місцева влада могла б, на думку опитаних, сприяти розвитку бізнесу, найчастіше згадуються фінансова підтримка підприємств, розвиток робочої сили, податкові стимули, створення центрів сприяння бізнесу та сприяння у залученні прямих інвестицій.

Вивчення думки підприємців міста Щорс та Щорського району

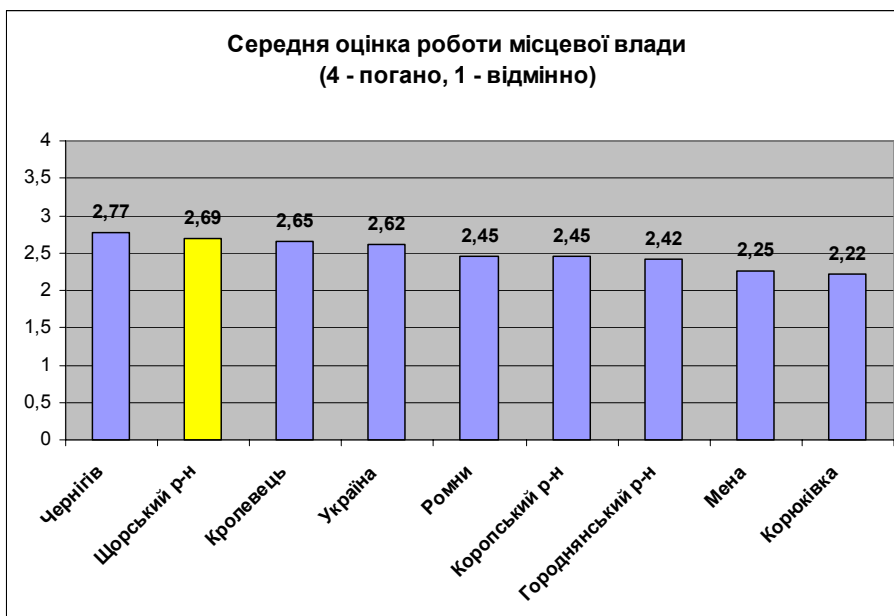
Підприємці дали оцінку контактам з представниками органів місцевого самоврядування, органів державної влади та інших організацій. Якість цих контактів оцінена бізнесменами достатньо високо – не менше 50% респондентів оцінюють співробітництво з майже усіма перерахованими установами та організаціями як добре або задовільне. Виключенням є торгово-промислова палата та обласні органи влади. Більшість місцевих підприємств, особливо малих, ринок збуту яких охоплює лише місто або район, просто не має потреби звертатися до обласних органів влади чи брати участь у бізнесових об'єднаннях регіонального рівня.

Серед негативних коментарів стосовно роботи перерахованих установ та організацій слід навести наступні: небажання брати відповідальність, надто довгі терміни опрацювання питань, бюрократизм, некомпетентність, відсутність стратегічного мислення, зavelика кількість необхідних документів тощо.

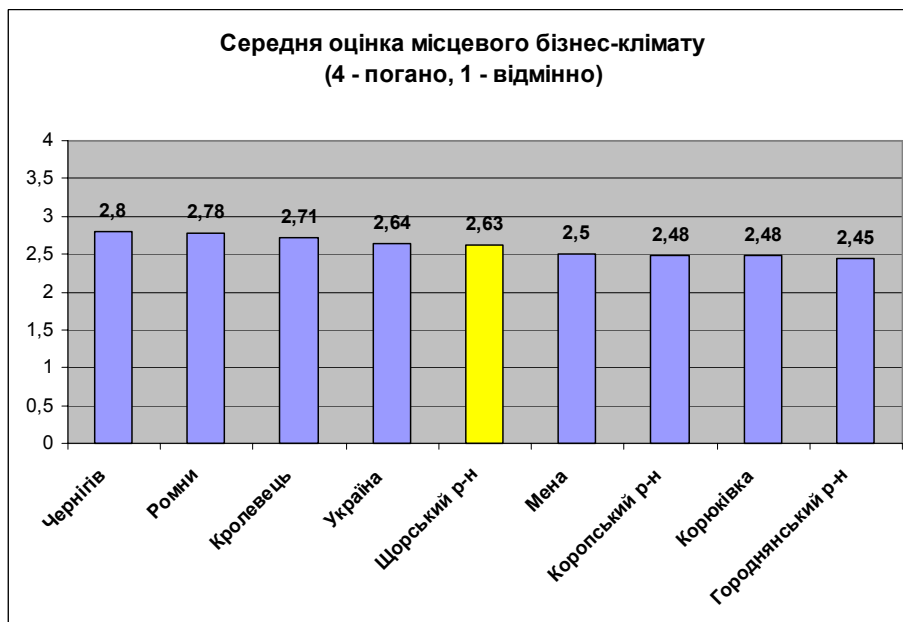

9. Загальні враження

Компанії висловили свої загальні враження про місцеву владу та бізнес-клімат Щорського району. Середня оцінка роботи місцевої влади складає 2,69 бали, що наближається до оцінки «задовільно» за 4-бальною шкалою, де 1 – «відмінно», 2 – «добре», 3 – «задовільно», 4 – «погано». Ця оцінка є гіршою, ніж у більшості громад-конкурентів.

Місто як місце для ведення бізнесу отримало дещо кращу середню оцінку – 2,63 бали за тією ж шкалою. За цим показником Щорський район випередив половину взятих для порівняння громад.

Серед **позитивних особливостей** ведення бізнесу у Щорському районі підприємці назвали:

- зацікавленість більшості представників місцевої влади у розвитку району;
- взаєморозуміння між владою та бізнесом;
- бажання громади змінити своє життя на краще тощо.

До **негативних моментів** інші респонденти відносять:

- відсутність порозуміння між владою та бізнесом;
- пасивно-інертне відношення з боку влади.

10. Критичні питання

Компанії-респонденти дали наступні відповіді на запитання щодо трьох найбільш критичних питань, на яких повинна сконцентруватись Стратегія економічного розвитку:

- **Розвиток села** посів перше місце (61% голосів);
- На другому місці **розвиток малого і середнього підприємництва** (58% голосів);
- Третє місце належить **залученню прямих інвестицій** (42% голосів).

V. ПІДСУМОК

Це вивчення думки підприємців узагальнює думку роботодавців міста Щорс та Щорського району. Їхнє відношення до розвитку громади має значний вплив на економіку. Цей звіт допоможе Комітету стратегічного планування в роботі з підготовки Стратегії економічного розвитку Щорського району та матиме цінність для місцевої влади в її прагненні підтримувати та покращувати бізнес-клімат громади.

Вивчення думки підприємців міста Щорс та Щорського району

Проект «Економічний розвиток міст», Щорська районна рада та Агенція «ЧернігівІнвест» висловлюють щире подяку всім підприємцям Щорського району, які поділилися своїми думками та надали корисну інформацію.